

زیر آسمانه‌های نور

جستارهای اسطوره‌پژوهی و ایران‌شناسی

www.ketab.ir

دکتر ابوالقاسم اسماعیل‌پور

سرشناسه: اسماعیل پور، ابوالقاسم، ۱۳۳۳ هـ.
 عنوان و نام پدیدآور: زیر آسمانه‌های نور: جستارهای اسطوره‌پژوهی و ایران‌شناسی / دکتر
 ابوالقاسم اسماعیل پور
 وضعیت ویراست: [ویراست ۲]
 مشخصات ناشر: تهران: نشر قطره، ۱۳۸۹
 مشخصات ظاهری: ۳۸۴ ص
 فروست: سلسله انتشارات ۱۳۱۹، تاریخ و جغرافیا؛ ۳۰، اساطیر؛ ۱۰
 شابک: 978-600-119-309-5
 وضعیت فهرست‌نویسی: فیا
 یادداشت: under the domes of light. / ص.ع. به انگلیسی.
 Abolghasem Esmailpur discourses
 on mythology and iranology.
 یادداشت: چاپ قبلی: افکار: سازمان سیرت فرهنگی کشور (نشر و نگاه)،
 ۱۳۸۲
 یادداشت: کتابنامه
 موضوع: اساطیر ایرانی
 موضوع: اساطیر ایرانی در ادبیات
 موضوع: اساطیر در ادبیات
 موضوع: ادبیات مثنوی سفلی
 رده‌بندی کنگره: BL ۲۲۷۰ / ۵ الف ۹۱۳۸۸
 رده‌بندی دیویی: ۲۹۱/۱۳-۹۵۵
 شماره‌ی کتابشناسی ملی: ۱۹۵۸۶۸۶

ISBN: 978-600-119-309-5

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۱۹-۳۰۹-۵

زیر آسمانه‌های نور
دکتر ابوالقاسم اسماعیل‌پور
چاپ اول: پاییز ۱۳۹۰
لیتوگرافی: طاووس رایانه

چاپ: صبا
تیراژ: ۷۷۰ نسخه

بها: ۹۰۰۰ تومان

تمام حقوق برای ناشر محفوظ است
تکثیر تمام یا بخشی از این کتاب به هر شکلی
(به صورت صوتی، تصویری، الکترونیکی و...) ممنوع است.
ممنوع به اجازه‌ی کتبی ناشر است.

خیابان فاطمی، خیابان ششم، پلاک ۳
دورنگار: ۸۸۹۶۸۹۹۶
۸۸۹۶۵۶۳۷ و ۸۸۹۵۲۸۳۵ و ۳ - ۸۸۹۷۳۳۵۱
صندوق پستی: ۱۴۱۵۵ - ۵۱۶۵

سایت رسمی فروش اینترنتی (قطره‌شاپ)

www.GhatrehShop.com

www.nashreghatreh.com

nashreghatreh@yahoo.com

Printed in The Islamic Republic of Iran

فهرست مطالب

پیش‌گفتار	۷
-----------------	---

بخش نخست: جُستارهای اسطوره‌پژوهی

درآمدی بر اسطوره	۱۱
تاریخچه اسطوره‌شناسی	۱۹
اسطوره و هنر	۲۸
چشم‌اندازهای نقد اسطوره‌ای	۴۵
شاهنامه: گذار از اسطوره تا حماسه	۵۹
اسطوره کیخسرو در شاهنامه	۶۶
بررسی شخصیت‌های آشیل - اسفندیار و هکتور - رستم در ایللیاد و شاهنامه	۸۷
اسطوره‌های نوروزی	۹۹
درون‌مایه‌های اساطیری نوروز	۱۰۵
تیرماسیزه‌شو (جشن تیرگان) و اسطوره تیشتر	۱۱۶
اسطوره تولد بودا	۱۴۴
طبیعت‌گرایی و اسطوره پردازی در شعر نیما یوشیج	۱۴۹
بازتاب اسطوره در شعر سهراب سپهری	۱۵۹
بازتاب اسطوره در شعر احمد شاملو	۱۷۳

بخش دوم: جُستارهای ایران‌شناسی

نگاهی نو به فرهنگ و اساطیر ایرانی	۱۸۵
تخت جمشید: باغی مقدس با درختان سنگی	۱۹۹

۲۰۶	تخت جمشید: از معبد تا تخت‌گاه
۲۱۷	نوروز در فرهنگ ایرانی
۲۲۷	جشن سده و بُرنایی خورشید
۲۳۳	نقش اجتماعی زنان در ایران باستان
۲۴۴	بررسی مزدیسنا و ادب پارسی
۲۵۴	درآمدی بر کیش گنوسی
۲۶۶	بررسی ادبیات مانوی
۲۸۴	بررسی تطبیقی دیباچهٔ مثنوی معنوی و اشعار گنوسی
۳۰۵	مضمون گنوسی در حکایت شیخ صنعان
۳۱۴	افسانهٔ سفر مانی به چین بر پایهٔ فارسنامهٔ ابن بلخی و شرفنامهٔ نظامی
۳۲۵	شاپورگان مانی
۳۳۸	گزارش فارسی شاپورگان مانی
۳۴۶	مانی و مانویت در روایات کهن پارسی تا سدهٔ پنجم هجری
۳۶۶	اشارات مانوی در جوامع الحکایات و لوامع الروایات عوفی
۳۷۸	مشکلات و موانع ایران شناسی

پیش‌گفتار

این کتاب دربرگیرنده مجموعه نوشته‌ها و جستارهای فرهنگی نگارنده پیرامون دو گستره اسطوره‌پژوهی و ایران‌شناسی است. از این رو، در آغاز تاریخچه اسطوره‌شناسی، بازتاب اسطوره در هنر و ادبیات و نقد اسطوره‌ای مطرح می‌شود که خود شامل چندین گفتار است. آنگاه گفتارهایی در زمینه ایران‌شناسی خواهد آمد و موضوعاتی چون فرهنگ ایرانی، تخت جمشید، نوروز، جشن تیرگان، آیین‌های گنزی و مانوی، شاپورگان مانی و غیره را در بر می‌گیرد. نیمی از گفتارها برای نخستین بار به چاپ می‌رسند و نیمی دیگر که پیشتر در نشریات علمی - پژوهشی یا مجلات فرهنگی منتشر شده بودند، از نو ویراسته، افزوده و روزآمد شده‌اند.

اسطوره نه تنها در روزگاران گذشته کارکردی زرف در زندگی انسان داشته، بلکه در عصر ما نیز هنوز کارکرد ویژه خود را از دست نداده است. اساطیر قوام یافته و استحاله شده در آیین‌ها، باورها، قصه‌ها و افسانه‌ها، آثار ادبی، هنری و کهن نمونه‌های قومی، در زندگی امروز ما نمودی آشکار دارند. از این رو، پیوند اسطوره، ادبیات و هنر در جهان گذشته و امروز در شمار مباحث جدی و در عین حال جذاب اسطوره‌شناسی، تبیین هنر و نقد ادبی بوده است.

طرح چنین مباحثی همواره دغدغه خاطر نگارنده در طول دو دهه گذشته بوده است. او با توجه به وسع و بضاعت خود کوشید موضوع را با نگاهی تازه مطرح سازد. البته در طرح این‌گونه مباحث، به کارگیری شیوه ساختارمند و فرهنگستانی در مواجهه با مخاطبان - که اغلب طیفی از دانشجویان علاقه‌مند به اسطوره، هنر و ادبیات را تشکیل می‌دهند - همیشه با دشواری‌هایی روبه‌رو بوده است.

بنابراین، نگارنده به شیوه روایی و توصیفی - البته همراه با تحلیل - ابعاد اسطوره را کاویده و بازتاب آن را در ادبیات و برخی شاخه‌های هنر نشان داده است. خواننده در خلال مطالب، گاه با دیدگاه‌های شخصی نویسنده نیز آشنا خواهد شد. آثار سه چهره شاخص شعر معاصر

ایران - نیما، شاملو و سپهری - از دیدگاه اسطوره‌پردازی و اسطوره‌سازی مورد تحلیل قرار گرفت. گفتارهایی چون دیدگاه نقد اسطوره‌ای و تبیین اسطوره و هنر نیز بدان افزوده شد تا شاید برای آن دسته از پژوهندگانی که می‌خواهند جُستار اسطوره‌پژوهی را در ادبیات ایران دنبال کنند، سودمند افتد. در ویراست دوم این کتاب، چهار گفتار اسطوره‌شناختی افزوده شده است که بیشتر به تحلیل اساطیر شاهنامه می‌پردازند. در بخش ایران‌شناسی نیز چند گفتار تازه افزوده شده است.

نگارنده اذعان دارد که بازتاب اسطوره را در همه ابعاد ادبیات و هنر بررسی نکرده است. زیرا نخست آن را در تخصص خود ندید، دودیدگر این‌که وارد شدن به هر یک از شاخه‌های مزبور، خود مستلزم سال‌ها کنکاش و جستارگشایی ژرف و سزاوار است. با این حال، امید دارد که کوشش او در بُعد کلی - دست‌کم در طرح مباحث - چندان بی‌ثمر نبوده باشد. چه، پیمودن گردنه‌های دشوار این راه پر پیچ و خم، نه کاری است خرد و صد البته عمری دراز و آسوده می‌طلبد.

در بخش جُستارهای ایران‌شناسی، به جز چند گفتار - که به شکل مقاله‌های تخصصی و آکادمیک تألیف شده‌اند - بقیه به صورت مقالات توصیفی است. هرچند موضوع فرهنگ به ویژه فرهنگ ایرانی، چندان درازدامن و متنوع است که به هر طریق نمی‌توان همه انتظاراتی که به حق و سزاوار را برآورده ساخت.

ستاره‌های درخشان فرهنگ و تمدن ایرانی زیر آسمانه‌های نور چندان بشکوه می‌درخشند که هر نظاره‌گر ایرانی و انیرانی را مسحور خویش می‌سازند اما یاد آورد این نکته سزااست که این درخشش تابناک گاهی نظاره‌گران را تا حد پرستش مفرط پیش می‌برد. درحالی‌که بهره‌مندی از انوار شکوهمند فرهنگ ایرانی هرگز نباید به تمجید صرف، تقلید کورکورانه و کیش پرستش بدل گردد، بلکه شناخت همه جوانب مثبت و منفی یک فرهنگ و به کارگیری و بهره‌مندی از سویه‌های مثبت آن در زندگی امروز شایان اهمیت است و باید به آن بها داد، وگرنه صرف پرستش و قداست‌مآبی فرهنگ باستانی، جز تعصب ورزی، راه به جایی نخواهد برد.